کنکاشی در نگاه روستاییان به عملکرد سازمان‌های درگیر با روستا مطالعه موردی: شهرستان بندرانزلی

اسماعیل آقائی‌زاده ❋

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۸۷/۰۵/۱۳
تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۸۷/۰۷/۲۳

چکیده:

باور روستاییان و رضایت آنان نسبت به عملکرد سازمان‌ها نقش مهمی در اشتیاق به ماندگاری در روستا و افزایش میزان تولید دارد. اما این نکته که رضایت روستائیان با توجه به چه متغیرهایی مطرح می‌گردد، نکته بسیار با اهمیتی است که در بیشتر اوقات نادیده گرفته می‌شود. چرا که صِرف دریافت نظر مساعد و یا نامساعد افراد به طور اعم و روستاییان به طور اخص از نحوه عملکرد سازمانها، نمی‌توان به قضاوت در زمینه میزان موفقیت عملکرد آنها پرداخت. چه بسا این اظهار نظرها صرفاً در نتیجه نحوه عملکرد این سازمانها نبوده و بیشتر جنبه شخصی داشته باشد. این مهم در روستاهای شهرستان بندرانزلی که به دلیل برخورداری از سطح بالای سواد (قریب به ۹۰ درصد) که می‌بایست از سطح آگاهی نسبتاً بالایی نیز برخور باشند، مورد بررسی قرار گرفته است. هدف این بررسی نتیجه گیری در زمینه نحوه عملکرد سازمانها نمی‌باشد، بلکه قصد دارد زاویه نگاه روستائیان را در زمینه فوق مورد کنکاش قرار دهد. حاصل این بررسی موید این امر است که اظهار نظر روستاییان در اکثر مواقع صرفاً با توجه به منافع شخصی بوده وفاقد تصویر روشنی از مفاهیم پایداری و توسعه پایدار که اکثر برنامه‌ها سعی در عمل در چارچوب آن دارند، می‌باشد.

واژگان کلیدی: روستا، سازمان دولتی، عملکرد، توسعه پایدار، رضامندی، بندرانزلی

طرح مسأله

روستاهای کشور همواره با مسائل مختلفی روبرو بوده‌اند. برای رفع معضلات موجود در روستاها، برنامه ریزان طرح‌ها و برنامه‌های مختلفی را با توجه به پشتوانه‌های نظری سودمند نظیر مبحث توسعه پایدار، پیشنهاد می‌نمایند. اما متأسفانه این برنامه‌ها در بسیاری از موارد با عدم استقبال متنفعین اصلی روبرو گشته و گاه در تقابل با آن قرار می‌گیرند و در نتیجه عدم موفقیت در جلب مشارکت روستاییان زمینه شکست و عدم تحقق پیشنهادات مطرح شده را فراهم می‌آورد. این درحالی است که «امروزه، غالب جامعه‌شناسان و حتی در مواردی برخی از اقتصاددانان آگاه به مسائل

❋ دانشجوی دکترای جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه تربیت معلم تهران
– این مقاله برگرفته از پایان نامه کارشناسی ارشد نگارنده تحت عنوان تحلیلی بر مهاجرت روستایی(نمونه موردی بندرانزلی) می باشد.

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-01]

اجتماعی معتقدند که توسعه روستایی بدون مشارکت روستاییان دشوار و یا حتی غیر ممکن است» (طالب؛ ۱۳۷٦، ۲). مشکلات وقتی عمده‌تر می‌شود که خود این برنامه‌ها موجبات نارضایتی افراد را فراهم می‌آورد که خود از درک ناصحیح متقابل برنامه‌ریز و روستاییان مایه می‌گیرد و اگر این اعتقاد وجود داشته باشد که برنامه ریزی زاده نیازهاست (آسایش؛ ۱۳۷۹، ۱۲)، مسأله اساسی این است که چرا نمی‌تواند پاسخگوی نیازهای موجود باشد؟

روستاهای کشور همواره با مسائل مختلفی روبرو بوده‌اند. برای رفع معضلات موجود در روستاها، برنامه‌ریزان طرح‌ها و برنامه‌های مختلفی را با توجه به پشتوانه‌های نظری سودمند نظیر مبحث توسعه پایدار، پیشنهاد می‌نمایند

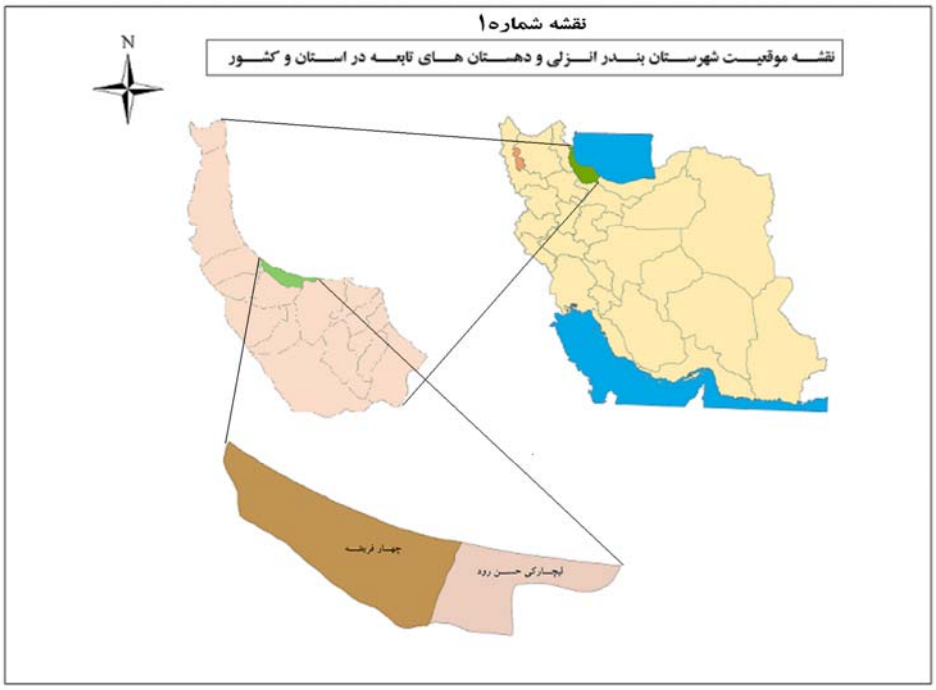
دو دلیل اصلی این امر عبارتند از: اول عدم آشنایی برنامه‌ریزان از خواسته‌های واقعی روستاییان و دوم عدم آشنایی روستاییان با هدف اصلی طرح‌ها و برنامه‌ها و انتظار آنها بر برآورده شدن منافع شخصی. مورد اخیر یعنی عدم آشنایی روستاییان با هدف اصلی طرح‌ها و برنامه‌ها و انتظار آنها بر برآورده شدن منافع شخصی، می‌تواند به مراتب مسأله سازتر از مورد اول باشد. زیرا در صورت وجود چنین نگرشی (برآورده شدن انتظارات فردی) بهترین برنامه‌ها نیز تحت الشعاع قرار خواهند گرفت و مسلماً اجرای چنین برنامه‌ای با مشکلات عدیده‌ای روبرو خواهد بود. در مقاله حاضر این مورد، بررسی و تجزیه و تحلیل گردیده و چنانچه ملاحظه خواهد شد این طرز تفکر به شدت در منطقه مورد بررسی نیز حاکم می‌باشد. اکثر اعلام نارضایتی‌ها از جهت به خطر افتادن پاره‌ای منافع شخصی یا عدم کسب سود مورد انتظار و ابراز رضایت‌ها در نتیجه منتفع شدن افراد بوده است و به ندرت نگاهی جامع نسبت به کلیت برنامه‌ها وجود داشته است.

روش انجام پژوهش

جامعه مورد مطالعه این تحقیق را روستاهای حوزه شهرستان بندرانزلی تشکیل می‌دهد. این شهرستان یکی از شهرستانهای استان گیلان است که در شمال آن واقع شده و مرکز آن شهر بندرانزلی می‌باشد. براساس سرشماری عمومی نفوس ومسکن آبان ماه سال ۱۳۸۵، این شهرستان دارای ۲۸ آبادی دارای سکنه وتعداد افراد ساکن در روستاهای آن ۲۲٤۹۱ نفر می باشد. در این جامعه ابتدا بر اساس بررسیهای اولیه کوشش گردید که روستاهای ناحیه بر حسب میزان جمعیت، نوع معیشت غالب و فاصله از شهرطبقه بندی شوند وخوشه های روستایی مشخص گردند. با توجه به بررسیهای انجام شده آبادیهای شهرستان بندرانزلی را از نظر معیشت می‌توان در سه گروه کلی صید و صیادی، کشاورزی و مختلط دسته بندی نمود[1] که از این لحاظ تعداد ۲ آبادی در دسته صید وصیادی، ۱۸ آبادی در دسته کشاورزی و ۵ آبادی در دسته مختلط قرار دارند. از نظر جمعیت نیز آبادیها به دو دسته کمتر از ۵۰۰ نفر جمعیت و بیش از ۵۰۰ نفر تقسیم گردیده اندکه به ترتیب ۱۳ روستا درگروه اول و۱۲ روستا در گروه دوم جای گرفته اند. همچنین از نظر فاصله نیز روستاها به دو دسته کمتر از ۱۵ کیلومتر وبیش از ۱۵ کیلومتر تقسیم شده که ۸ آبادی در گروه اول و۱۵ آبادی در گروه دوم قرار دارند.[2] تعداد ۳ آبادی شهرستان بندرانزلی به دلایل

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-01]

مختلف از جمله پیوستن به شهرستان بندرانزلی (یک آبادی) و قرار گرفتن در محدوده بلافصل آبادیهای بزرگتر(دو آبادی) در این گروه‌بندی در نظر گرفته نشده است و به همین دلیل تعداد ۲۵ آبادی در خوشه‌های فوق ملاحظه می‌گردد. با توجه به دسته بندی‌های انجام شده و در نظر گرفتن فراوانیهای هرخوشه تعداد ۸ آبادی به عنوان جامعه نمونه انتخاب گردیده است که این روستاها شامل روستاهای کوچک محله، سنگاچین، تربه گوده، شیله سر، حسن رود، سیاه خاله سر، گلشن و آب کنار می‌باشد. از خانوارهای روستاهای نمونه تعداد ۱۰۷ خانوار که حدود ۵ درصد از خانوارهای جامعه آماری راتشکیل می‌داده‌اند، به عنوان نمونه انتخاب و از طریق تکمیل پرسشنامه اطلاعات مورد نیاز فراهم شده است. در انتخاب خانوارها سعی گردیده است که از روش تمرکز بر گروههای خاص استفاده گردد. به این معنی که با کمک دهیار و شورای روستاهای مورد مطالعه، گروههای مختلف روستا شناسایی شده و مورد پرسشگری قرار گرفته‌اند. از آنجا که سنجش میزان رضامندی افراد به طور مستقیم چندان قابل اتکا نبوده است، سعی گردیده که با طرح سوالاتی در ارتباط با سازمانهای مختلف مورد بررسی، نظرات اهالی تجزیه و تحلیل شود. پس از دریافت نظرات جامعه نمونه، به عنوان سوال نهایی این سوال مطرح شده است که در مجموع عملکرد سازمان‌های مورد نظر را چگونه ارزیابی می‌نمایید. با مقایسه جوابهای مختلف ارائه شده، نسبت به نتیجه‌گیری در مورد نظر روستاییان اقدام شده است. آنچه که در این بین بیش از دریافت نظر اهالی از نحوه عملکرد سازمان‌ها اهمیت داشته، شناسایی علت رضایت و یا عدم رضایت پاسخگویان بوده که هدف اصلی مقاله حاضر را نیز تشکیل داده است.

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-01]

ناحیه مورد مطالعه و روش تحقیق

بندرانزلی یکی از شهرستانهای تابعه استان گیلان و مرکز آن شهر بندرانزلی است کـه بـین ٤٩ درجـه و ١٢ دقیقه تا ٤٩ درجه و٣٧ دقیقه طـول شـرقی و ٣٧درجـه و٣٤ دقیقه تا ٣٧ درجه و٢٥ دقیقه عرض شـمالی قـرار گرفتـه و از شهرسـتانهای کنـاره جنـوب دریـای خـزر می‌باشد نقشه شماره ١ موقعیت ناحیه مـورد مطالعـه را نشان می‌دهد. این شهرستان از شمال به دریای خزر، از جنوب به شهرستان رشت و صومعه سـرا، از شـرق بـه شهرستان رشت و صومعه سرا و از غرب به شهرسـتان رضوانشهر محدود می‌گردد. شهرستان بندرانزلی از یک بخش (مرکزی) و دو دهستان بـه نامهـای چهارفریـضه ولیچـارکی حـسن رود تـشکیل شـده اسـت کـه شـهر بندرانزلی تنها شـهر ایـن شهرسـتان و مرکـز آن اسـت (سـازمان برنامـه بودجـه؛ ١٣٧٧ ، ١٧). وسـعت ایـن شهرسـتان حـدود ٣٠٤/٧ کیلومترمربـع مـی‌باشـد (www.mpo-g.ir). یکـی از خـصوصیات اصـلی شهرسـتان بنـدرانزلی وجـود مـرداب انزلـی در داخـل شهرستان است. محدوده آب تالاب انزلی را می‌توان در مساحتی بالغ بر١٠٠ کیلومتر مربع تصور نمود (اصـلاح عربانی؛١٣٧٤، ٣٤٠) که در نیمه غربـی ایـن شهرسـتان توسط آب راهی از میان شـهر انزلـی بـه دریـای خـزر ارتباط می‌یابد (سازمان نقشه برداری کشور؛١٣٧٠ ،١١). این بندر به علـت ارتبـاط بـا کـشور شـوروی سـابق و نزدیکی به نقـاط پرجمعیـت و مراکـز مهـم تجـاری و صنعتی ایران از اهمیـت ویـژه‌ای برخـوردار اسـت کـه ضمن تماس دریایی با بنادر شوروی در ساحل خزر، از طریق کانال ولگا ـ دن و دریای سیاه با بنادر تجاری و بین‌المللی کشورهای مختلف اروپـایی نیـز ارتبـاط دارد (وحدانی تبار و شیخ الاسلامی؛ ١٣٦٦، ١٠٢٩).

داده‌های تحقیق

١- ویژگیهـای جمعیـت روسـتایی شهرسـتان بندرانزلی

یکـی از مهمتـرین مـواردی کـه در هرتحقیـق و پژوهش اجتماعی بسیار حائز اهمیت می‌باشد، مـسئله جمعیت و ویژگیهای مربوط به آن است. در واقع نباید جمعیت و شاخصهای آن را از مسائل رشد و توسـعه به معنای وسیع کلمه جـدا کـرد، چـون سـطح بـالای توسعه اقتصادی ـ اجتماعی معمولاً با کاهش جمعیـت همراه است.

به نظر اکثر اقتصاددانان، برنامه ریـزان و جمعیـت شناسان همبستگی بین توسعه ورشد جمعیت، حـاکی از معناداری رابطه دوجانبه‌ای است که بین متغیرهـای آنها وجود دارد. به این معنی که جمعیت تأثیر فراوانی در متغیرهای توسـعه دارد و خـود نیـز متـأثر از آنهـا می‌شـود (آسـایش؛ ١٣٧٩ ،١٢٠). در هرحـال، هـدف برنامه ریزی منطقه‌ای و دیگـر سـطوح برنامـه‌ریـزی، بهبود سطح و کیفیت زندگی، افزایش سطح درآمد بـه ویژه درآمد سرانه، کاهش فقر، بهبود وضعیت اشتغال، آموزش، بهداشت، تغذیـه، مـسکن و محـیط زیـست است که همه آنها با جمعیت انسانی در ارتباط اسـت. بنـابراین شـناخت ویژگیهـا و خـصوصیات جمعیـت منطقه و توجه به مسائل اساسی فوق الذکر از اصـولی ترین کارهاست. به این ترتیب جمعیت و تحولات آن تأثیر اساسی در تحـول اقتـصادی و اجتمـاعی منـاطق دارند که بررسی و تحلیل آن در گذشته تا حال وآینده جـزء مبـانی علـم برنامـه‌ریـزی منطقـه‌ای محـسوب می‌گردد. پس توجه به عوامل جمعیتی در طـرح‌هـا و برنامه‌ها و نقش برنامه ریزی اقتصادی و اجتمـاعی در

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-01]

دگرگونی وضعیت جمعیت از اهم ضروریات است (زیاری؛ ۱۳۷۸، ۱۵٤).

یکی از مهمترین مواردی که در هر تحقیق و پژوهش اجتماعی بسیار حائز اهمیت می‌باشد، مسئله جمعیت و ویژگی‌های مربوط به آن است. در واقع نباید جمعیت و شاخص‌های آن را از مسائل رشد و توسعه به معنای وسیع کلمه جدا کرد، چون سطح بالای توسعه اقتصادی - اجتماعی معمولاً با کاهش جمعیت همراه است

در آخرین سرشماری عمومی نفوس و مسکن به عمل آمده در سال ۱۳۸۵ تعداد آبادیهای شهرستان بندرانزلی ۲۸ آبادی می‌باشد که با دوره قبل تفاوتی ندارد، اما در در واقع در این سرشماری دو واحد نظامی که در دوره قبل جزء روستاها به حساب آمده بودند، حذف گردیده و به دلیل اضافه شدن دو روستای جفرود پایین و کربلایی مهدی گرده به جمع روستاهای شهرستان بندرانزلی تغییری از لحاظ تعداد به وجود نیامده است. جمعیت روستایی در این سال برابر با ۲۲٤۸۲ نفر بوده است. برای اولین بار روستای آبکنار که در طی دوره‌های گذشته همواره به عنوان پرجمعیتترین روستای بندرانزلی مطرح بوده است جای، خود را به روستای لیجارکی حسن رود داده و این روستا با ۳۲۱۰ نفر به عنوان پرجمعیت‌ترین روستای شهرستان بندرانزلی مطرح می باشد. کم جمعیت ترین روستای شهرستان نیز روستای اشترکان با ٥٦ خانوار می‌باشد. البته در سرشماری سال ۱۳۸۵ روستای ماهروزه دارای ۲۰ نفر جمعیت می‌باشد که از این لحاظ می‌تواند به عنوان کم جمعیت ترین روستای شهرستان مطرح باشد، اما پس از بررسیهای به عمل آمده مشخص گردید که روستای ماهروزه عملاً جزو روستای آبکنار بوده و نمی‌توان آن را از آبکنار به طور کامل جدا نمود. در دهه ۸۵- ۱۳۷۵ هرچند کاهش جمعیت معتدل گردیده و نرخ رشد روستاها در کل مثبت (۰/۵ درصد) بوده است اما هنوز تعداد ۱۵ روستا دارای نرخ رشد منفی می‌باشند. بیشترین میزان نرخ رشد با ۷ درصد متعلق به روستای لیجارکی حسن رود و کمترین میزان رشد با ۳/۸- درصد متعلق به روستای معاف بوده است.

۲- بررسی عملکرد سازمانهای دولتی از نظر روستاییان

در این قسمت سعی گردیده سازمانهایی که بیشترین ارتباط را با جامعه روستایی به ویژه در منطقه مورد مطالعه دارند بررسی شود. نظر اهالی در مورد عملکرد جهاد کشاورزی، شیلات، محیط زیست، بنیاد مسکن انقلاب اسلامی و شرکت های تعاونی جویا گردیده که در ذیل به طور مختصر به اظهار نظر اهالی اشاره می‌گردد. همانطور که پیشتر نیز اشاره گردید، در اینجا قصد اصلی نشان دادن نحوه نگرش روستاییان از عملکرد سازمان‌ها و درک آنان از برنامه‌ریزی آنهاست نه عملکرد سازمانهای فوق.

همانطور که در جدول شماره ۱ ملاحظه می‌گردد، در بین سازمانها و ادارات فوق الذکر شرکت‌های تعاونی دارای بیشترین مقبولیت بوده به نحوی که ۸۳ نفر معادل ۷۷/٦ درصد عملکرد آن را مثبت و ۲۲ نفر معادل ۲۰/٦ درصد منفی ارزیابی نموده‌اند. ۱/۹ درصد نیز هیچ گونه نظری درباره عملکرد آن نداشته‌اند. پس از شرکتهای تعاونی، جهاد

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-01]

جدول شماره ۱ : نظر ساکنین روستا در باره عملکرد سازمانهای دولتی

		جهاد کشاورزی	شیلات	محیط زیست	بنیاد مسکن	شرکت تعاونی
مثبت	تعداد	٦٧	٢٧	١٦	٣٣	٨٣
	درصد	٦٤/٦	٢٥/٢	١٥	٣٠/٨	٧٧/٦
منفی	تعداد	٣٧	٦٩	٨٨	٧١	٢٢
	درصد	٣٤/٦	٦٤/٥	٨٢/٢	٦٦/٤	٢٠/٦
ممتنع	تعداد	٣	١١	٣	٣	٢
	درصد	٢/٨	١٠/٣	٢/٨	٢/٨	١/٩

مأخذ : پرسشگری محلی (تعداد افراد مورد پرسش ۱۰۷ نفر)

کشاورزی با ٦٤/٦ درصد رأی مثبت، ٣٤/٦ درصد رأی منفی و ٢/٨ درصد نظر ممتنع در مرتبه دوم قرار دارد. شیلات و بنیاد مسکن به ترتیب با ٢٥/٢ و ٣٠/٨ درصد رأی مثبت، ٦٤/٥ و ٦٦/٤ درصد رأی منفی و ١٠/٣ و ٢/٨ رأی ممتنع در مراتب بعدی قرار دارند. اما کمترین میزان رضایت و مقبولیت متعلق به محیط زیست بوده که ١٥ درصد عملکرد آن را مثبت و ٨٢/٢ درصد منفی ارزیابی کرده و ٢/٨ درصد نظری در این خصوص نداشته‌اند.

تجزیه و تحلیل

یکی از مواردی که همواره در طول انجام مطالعه، بدون استثنا، از طرف روستاییان مطرح می‌شده، نحوه برخورد دولت و سازمانهای دولتی با مسائل آنان بوده است. شاید بتوان گفت که بدگمانی روستاییان به دولت در سطح جهان به امری تاریخی است و به طور کل «دهقانان نسبت به دولت بدگمان و بدبین هستند» (ازکیا؛ ١٣٨٤،١٣٠)، این امر تا بدان حد جدی است که لِوی[3] می‌نویسد: «فاصله میان دهقانان از دولت به مراتب بیش از فاصله دهقانان تا بهشت است و غالباً دولت برای دهقانان، به منزله تازیانه‌ای است که علیه آن به کار می‌افتد. تنها دفاع دهقانان تسلیم و رضایت است» (همان؛ ١٣٠). هرچند مناسبات میان سازمانهای دولتی و روستاییان منطقه مورد مطالعه، هرگز به شدت فوق نیست، ولی نمی‌توان این موضوع را در بررسیهای روستایی نادیده گرفت. در بررسیهای به عمل آمده نیز مشخص گردید که تلقی روستائیان از سازمانها مثبت نمی باشد و هرگز رضایت قطعی وجود نداشته است و در تمام موارد اگر رضایتی بوده، به صورت نسبی و در مقایسه با سازمانهای دیگر اعلام می‌کرده‌اند و این امر بررسیهای آسیب شناسانه جدی‌تری را می‌طلبد. اما مهمترین دلیلی که در اکثر اظهار نظرها لمس گردیده است، عدم رضایت ناشی از عدم ارضای خواسته‌های شخصی افراد بوده است و اگر نیز ابراز رضایتی بوده در همین راستا صورت گرفته است. در برخی از موارد نیز که برخی از افراد هیچگونه موضع صریحی در ارتباط با سازمانها نداشته‌اند، اما در بیان خود بدون ارائه هیچگونه دلیل خاصی، در مجموع از

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-01]

نحوه عملکرد سازمانها انتقاد می‌نمودند که خود مبین همان بدبینی ذاتی موجود در روستاها می‌تواند باشد. وجود چنین پیش زمینه‌ای در فکر اهالی می‌تواند در مواردی که مشکل خاصی در راستای وظایف سازمانها به وجود می‌آید، به شکل شدیدی بروز نموده و مشکل آفرین گردد.

روستاهای مورد مطالعه دارای معیشت متفاوتی می باشند و اهالی آن براساس نوع ارتباطی که با سازمانهای دولتی دارند، سطوح متفاوتی از رضایت و یا نارضایتی را از خود بروز داده‌اند. این مسأله زمانی که روستایی در مورد خاصی با مشکل حادی روبرو می‌گردد، جدی‌تر می‌شود. برای نمونه دو روستای تربه گوده و سنگاچین جزو روستاهایی بوده‌اند که از طریق زراعت و صیادی روزگار می‌گذراندند. حدود سال ۱۳۸۰ زمینهای کشاورزی روستاییان به دلیل بالا آمدن آب دریای خزر، به زیر آب رفته است و عملاً این روستاها از دسته روستاهای زراعی خارج شده و تنها به وسیله صیادی روزگار می‌گذرانند و این واقعه باعث نارضایتی شدید اهالی از جهاد کشاورزی گردیده و این سازمان را به اهمال در انجام وظایف خود متهم می نمایند. زیرا اهالی این روستا عدم لایروبی به موقع رودخانه را علت اصلی بروز این واقعه دانسته و معتقدند که اگر جهاد کشاورزی به موقع نسبت به لایروبی آن اقدام می‌نمود هرگز این مشکل به وجود نمی‌آمد. در حالیکه برخی از افرادی که فقط در این روستاها ساکن بوده و اراضی کشاورزی آنان در روستاهای اطراف قرار داشته است، گویی هیچ اطلاعی از حادثه فوق نداشته و رضایت خود را از عملکرد جهاد کشاورزی اعلام داشته‌اند. همچنین سایر روستاها به واسطه عدم بروز مشکلاتی از این دست، از همکاری جهاد در زمینه پروژه‌های کشاورزی و سرکشیهای مستمر آن نسبت به سازمانهای دیگر ابراز رضایت می‌کنند. اما در بین گروه اخیر نیز اظهار نظرها طیف وسیعی را در بر دارد. به عنوان مثال یکی از برنامه‌های جهاد کشاورزی در سطح منطقه یکپارچه سازی اراضی کشاورزی بوده است. این امر در مورد کسانی که از اراضی وسیعی برخوردار می باشند، بسیار مورد استقبال قرار گرفته و یکی از مهمترین جنبه‌های مثبت عملکرد جهاد کشاورزی به حساب می‌آمده است. چرا که اراضی وسیع این افراد این امکان را به آنها می دهد که بدون ایجاد مشکل در زمینه مالکیت یکپارچه سازی اراضی را انجام داده و از مزایای آن بهره‌مند گردند. زیرا معمولاً خود، مالک کل اراضی یکپارچه شده می‌باشند. افرادی که از سطح کمتری از اراضی برخوردار بوده اند، به شدت نسبت به این برنامه انتقاد داشته اند. زیرا از نظر آنان با یکپارچه شدن اراضی، مشکل جدیدی به نام درگیری با سایر مالکان در اراضی یکپارچه شده مطرح می‌گردد. از این رو این برنامه سازمان جهاد را به نوعی بی ارزش کردن حق مالکیت افراد قلمداد نموده اند و این در حالی است که همگی از مزایای این برنامه آگاهی داشته‌اند.

مورد دیگر روستاهایی هستند که در محدوده بلافصل ساحل واقع گردیده و اهالی آن به صیادی مشغول می‌باشند. این روستاها اکثراً از نحوه عملکرد شیلات و مشکلاتی که این سازمان در برابر صید آزادانه آنها ایجاد می کند، گله‌مند می‌باشند. تقریباً همگی این افراد ازدلیل برخی ممنوعیت‌های اعلام شده آگاهی داشته‌اند، اما انتظار انتفاع بیشتر از منبع درآمدی به نام دریا، مانع از پذیرش برنامه‌های زمانبندی اعلام شده از سوی شیلات می‌گردد. اما در

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-01]

مقابل اهالی روستاهایی نظیر آبکنار و شیله سر که در محدوده تالاب انزلی قرارگرفته‌اند، به دلیل تلاشهایی که شیلات در ایجاد استخرهای دو منظوره و رها سازی بچه ماهی به طور رایگان انجام داده، اظهار رضایت می‌نمایند. البته باز هم ذکر این نکته ضروری است که ابراز رضایتها همواره به صورت نسبی بوده است. یعنی اکثراً در مقایسه با سایر سازمانها مطرح می‌شده است.

روستاییانی که از وام مسکن بنیاد مسکن جهت خانه‌سازی استفاده نموده‌اند از این سازمان رضایت داشته‌اند، هرچند که در بین همین افراد نیز به علت اینکه وام با توجه به اتمام هر مرحله از ساخت به آنان تعلق می‌گیرد انتقاد وجود داشته است

در مورد بنیاد مسکن، مسأله نیاز به بررسی عمیق‌تری دارد . این سازمان با متولی گری تهیه طرح هادی روستایی نقش و حضور بسیار پررنگ تری در روستاها دارد . اما به نظر می رسد قرار گرفتن آن در مرتبه چهارم رضایت حاکی از درگیری این سازمان با مشکلات حادتری در این زمینه است. در بررسی میدانی به عمل آمده، آنچه در این زمینه بسیار پررنگ جلوه می‌نماید، درگیری آن با موضوع مالکیت است. اصولاً در روستاها درزمینه مشارکت انسانی مشکل چندانی وجود ندارد، اما وقتی پای گذشت از اراضی و املاک شخصی در جهت عمران و آبادی هرچه بیشتر و ایجاد خدمات عمومی مورد نیاز روستا به ویژه در مناطقی نظیر شمال که زمین از ارزش فراوانی نیز برخوردار است، به میان می‌آید، همه چیز عوض شده و رنگ و بوی دیگری به خود می‌گیرد. در بررسی‌های میدانی هرجا که اراضی افراد در پیشنهادات سودآور و یا حداقل بدون ضرر مانند مسکونی یا تجاری قرار گرفته یا ایجاد یک راه منجر به افزایش قیمت و اهمیت یک بخش از روستا گردیده، افراد رضایت کامل خود را معمولاً بدون توجه به اصل طرح و نوع نگاه کلی آن به توسعه روستا، اعلام نموده اند و خواستار اجرای هرچه سریع تر آن بوده اند. اما وقتی صحبت از کاربری های عمومی نظیر فضای سبز، ایجاد فضای عام المنفعه نظیر ورزشی، درمانی و امثال آنها به میان می آید و یا ایجاد راه منجر به تخریب برخی منازل گردیده و یا قسمت اعظم زمینی را در بر بگیرد، صاحبان اراضی ابراز نارضایتی نموده و خواستار تغییر کاربری و تجدید نظر می باشند. جالب توجه اینکه، خود این افراد جهت حل مشکل، پیشنهاد تغییر محل کاربری عمومی را داشته که معمولاً زمینهای اطراف اراضی خود را مدنظر دارند تا هم زمین خود را حفظ نمایند و هم از مزایای ایجاد واحدهای عمومی در نزدیکی ملک خود بهره مند گردند. از آنجا که تحقق طرح به گذشت افراد نسبت به قسمتی از زمین و ملکشان مربوط می‌گردد، با گذشت سالها از افق طرح، عملاً صورت تحقق نیافته و افراد بدون درک توجه به یکی از دلایل اصلی عدم تحقق (یعنی عدم همکاری خود) باز هم سازمان مذکور را مقصر می‌دانند و در نتیجه از میزان محبوبیت این سازمان در بین روستاهای مورد مطالعه کاسته شده است و این درحالی است که ارائه بسیاری از خدماتی که در حال حاضر در روستاها موجود می‌باشد، منوط به ارائه طرح هادی روستایی از سوی بنیاد مسکن می‌باشد و بسیاری از افراد از این موضوع هیچ اطلاعی نداشته و حتی پس از ارائه خدمات نیز ندارند و همواره اظهار نارضایتی می‌نمایند. از طرف دیگر روستاییانی که از وام مسکن

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-01]

بنیادمسکن جهت خانه سازی استفاده نموده‌اند از این سازمان رضایت داشته‌اند، هرچند که در بین همین افراد نیز به علت اینکه وام با توجه به اتمام هر مرحله از ساخت به آنان تعلق می‌گیرد انتقاد وجود داشته است و یا تجویز نوع مصالح و سختگیری در نحوه ساخت از سوی بنیاد مسکن را در حکم سنگ اندازی در جهت استفاده بهینه از وام دریافتی تلقی می‌نمایند.

تعاونی‌ها از دیگر مواردی هستند که مورد بررسی قرار گرفته‌اند. بنابر پرسشگری انجام شده مشخص گردید که تعاونی‌ها دارای بیشترین مقبولیت در بین مردم بوده‌اند که علت اصلی آن نیز مردمی‌تر بودن آن واحساس نزدیکی است که روستاییان به آن داشته‌اند.

تعاونی‌ها از دیگر مواردی هستند که مورد بررسی قرار گرفته اند. بنابر پرسشگری انجام شده مشخص گردید که تعاونی ها دارای بیشترین مقبولیت در بین مردم بوده اند که علت اصلی آن نیز مردمی تر بودن آن و احساس نزدیکی است که روستائیان به آن داشته اند. از آنجا که تعاونی‌ها کمترین میزان باید و نبایدها را پیش پای روستائیان می‌گذارند و در بیشتر موارد صرفاً جنبه خدمات دهی دارند، بیشترین مقبولیت را دارا می باشند. زیرا در ازای ارائه خدمات کمترین میزان مشارکت را مطالبه می نمایند. تنها مورد نارضایتی اعلام شده از سوی روستاییان از این نظر بوده که افرادی که در رئوس تعاونی‌ها قرار دارند، نزدیکان و خویشاوندان خود را در زمینه ارائه کالاها در اولویت قرار می دهند.

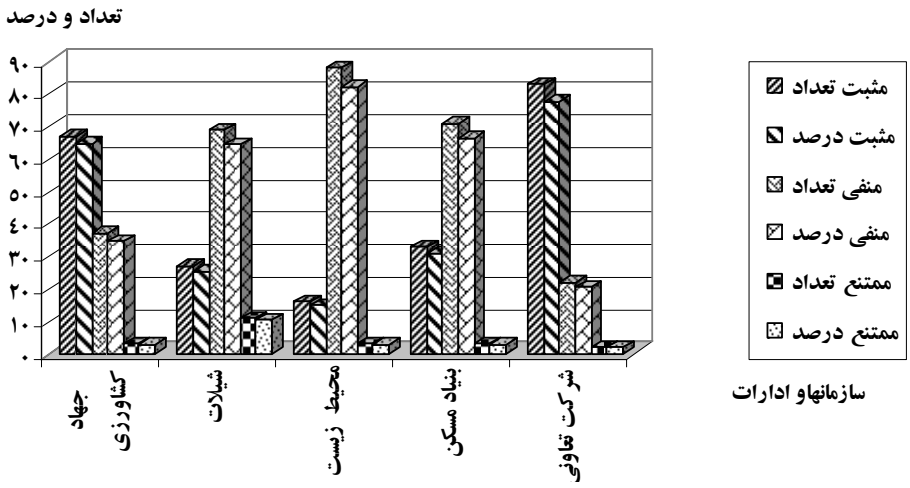
سازمان محیط زیست در بین سایر سازمانها از کمترین محبوبیت برخوردار بوده است. بر این سازمان به دلیل وظایف خاصی که دارا می‌باشد، بیشترین انتقادها وارد شده است. در مورد تعاونی‌ها گفته شد که چون کمترین میزان باید و نبایدها را داشته و خدمات‌دهی آن نیز بدون معضلات خاصی از جمله درخواست مشارکت از روستائیان است، از بیشترین مقبولیت برخوردار می‌باشد. اما در مورد محیط زیست موضوع کاملاً برعکس جلوه می‌کند. زیرا این سازمان بیشترین باید و نبایدها را از نظر روستاییان اعمال می‌نماید و در عوض هیچگونه خدمات ملموسی را ارائه نمی‌دهد. این مسئله باعث گردیده که معمولاً در نظر اهالی به عنوان ارگانی که بیشترین درگیری را ایجاد می نماید، مطرح باشد. در اینجاست که عدم آشنایی روستاییان و یا شاید عدم علاقه آنان به آشنایی با مفاهیم توسعه پایدار کاملاً خود نمایی می‌کند. چرا که قوانین و مقررات و باید و نبایدهای سازمان محیط زیست، چیزی جز برآیند مطالعات عمیق کارشناسان در جهت حفظ ارزشهای محیط روستا نیست، ولی چون عملکرد آن نمودی بارز در جهت تأمین منافع افراد نداشته و از طرفی چون فقط قید و بندهای مقررات آن به چشم می‌آید، کمترین میزان مقبولیت را کسب نموده است.

سازمان محیط زیست در بین سایر سازمانها از کمترین محبوبیت برخوردار بوده است. بر این سازمان به دلیل وظایف خاصی که دارا می‌باشد، بیشترین انتقادها وارد شده است

نظرات ساکنین روستاها در مورد عملکرد سازمانها در نمودار شماره ۱ نشان داده شده است. همانطور که ملاحظه می‌گردد بیشترین میزان رضایت

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-01]

نمودار شماره ۱: نظر ساکنین روستاها در مورد عملکرد سازمانهای دولتی

متعلق به تعاونی‌ها و کمترین آن را نیز سازمان محیط زیست دارا بوده است.

نتیجه

برنامه‌ریزی برای جامعه انسانی از آن جهت که با سلایق و خواسته‌های متفاوت انسان درگیر است، یکی از مشکل‌ترین امور به حساب می آید. سهولت و سختی برنامه‌ریزی با میزان آگاهی و اطلاع افراد همبستگی و ارتباط بسیار زیادی دارد. گذشته از میزان تبحر کارشناسان در ارائه راه حلهای دارای حداقل تنش، آنچه حائز اهمیت است، شناختی است که جامعه مورد برنامه‌ریزی از دلایل و اهداف آن دارند. در جامعه مورد مطالعه، رضایت و عدم رضایت بیش از آنکه در ارتباط با میزان صحت برنامه‌ها باشد و ارائه نظرات به جای اینکه در جهت ارتقای طرح ها و برنامه‌ها قرار گیرد، اکثراً در راستای تحقق خواسته‌ها و منافع شخصی بوده و این نگرش، خطرناک و مانع توسعه خواهد بود. این

برنامه‌ریزی برای جامعه انسانی از آن جهت که با سلایق و خواسته‌های متفاوت انسان درگیر است، یکی از مشکل‌ترین امور به حساب می آید. سهولت و سختی برنامه‌ریزی با میزان آگاهی و اطلاع افراد همبستگی و ارتباط بسیار زیادی دارد

امر خود صحت برنامه ریزی را زیر سوال خواهد برد، چرا که به دلیل فوق افراد سعی خواهند نمود پیشنهاداتی را ارائه نمایند که نفع و سعادت شخصی خودشان در آن دخیل است نه سعادت روستا. از این رو گاه موجبات گمراهی برنامه ریزانی که سعی در جلب مشارکت روستاییان دارند را فراهم خواهند نمود. در اینجا هدف تبرئه طرح‌ها و برنامه‌های تهیه شده توسط سازمانها نیست و مسلم است که همه آنها کم و بیش اشکالاتی دارند و این امر خود موضوع بررسی عمیق تری را تشکیل می دهد، بلکه هدف

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-01]

اصلی در مقاله حاضر کنکاش در نگاه روستاییان در زمینه علت نارضایتی آنها بوده است. درصد بسیار زیادی از ابراز رضایت و عدم رضایت مطرح شده، در نتیجه تفکرات نفع گرایانه بوده و اکثراً جنبه خصوصی می یابد. این ضعف برطرف نمی شود مگر با برنامه ریزی دقیق و پایه ای و البته طولانی مدت در زمینه آموزش روستاییان. برنامه های آموزشی و ترویجی صرفاً با برخی تبلیغات زودگذر و سطحی نظیر برخی برنامه های تلویزیونی ویا انتشار بروشورهایی که بیشتر جنبه رفع مسئولیت را دارد، کارساز نخواهد بود، بلکه می‌بایست با صبر و حوصله و به کارگیری افراد خبره در زمینه آموزش و القای اهداف برنامه‌ها و نشان دادن دورنمای اجرای صحیح آنها روستاییان را مشتاق به همکاری هرچه بیشتر در راستای تحقق آن نمایند.

مسلم است که تغییر تفکر و نگرش روستاییان هدفی نیست که به صورت خود جوش ایجاد شود بلکه نیاز به برنامه‌ریزی در سطح کلان و صرف وقت زیادی دارد تا آرام آرام زمینه آشنایی هرچه بیشترآنان با مفاهیم توسعه پایدار فراهم گردد

مسلم است که تغییر تفکر و نگرش روستائیان هدفی نیست که به صورت خود جوش ایجاد شود بلکه نیاز به برنامه ریزی در سطح کلان و صرف وقت زیادی دارد تا آرام آرام زمینه آشنایی هرچه بیشترآنان با مفاهیم توسعه پایدار فراهم گردد. البته در پایان قابل ذکر است که توسعه پایدار تامین نیازهای نسل فعلی با عنایت به عدم کاهش توانایی نسل آینده در رفع نیازهایشان می‌باشد. اما در برخی از موارد دیده می‌شود که گویی برنامه ریزان و طراحان همه چیز را فدای نسل آینده می‌نمایند و قسمت اول تعریف توسعه پایدار یعنی تامین نیازهای فعلی افراد را نادیده می‌گیرند، غافل از اینکه بخشی از آیندگان جمعیت حاضر روستاها را تشکیل می‌دهند و این چالشی جدید در به کار گیری مفهوم توسعه پایدار را می‌تواند به وجود بیاورد. بنابراین فراموش نشود که همانطور که باید تلاش نمود تا نگاه سطحی روستاییان به دیدی عمیق بدل شود، می‌بایست برنامه‌ریزانی را به خدمت گرفت که خود دیدی عمیق نسبت به مسائل و مشکلات حاصل از پیشنهادهای خود داشته و در تهیه برنامه‌های با حداقل تنش و تضییع حق و حقوق افراد تبحر دارند. توقع وجود جامعه‌ای منفعل در برنامه ریزی که هرگونه تغییری را بپذیرند، توقعی نابجاست، چه در این صورت نیز به دلیل عدم وجود هیچگونه اهرم فشار در مقابل برنامه ریزی، از میزان دغدغه مسئولان کاسته شده و چندان توجهی به نتیجه نظرات و پیشنهادات خود نخواهند داشت.

پی‌نوشت

۱- اطلاعات اخذ شده از جهاد کشاورزی شهرستان بندرانزلی

۲- سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۸۵، سایت مرکز آمار ایران

3- Levi

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-01]

منابع

– آمارنامه استان گیلان (سالهای ۱۳٦۲ تا ۱۳٦۸)؛ سازمان برنامه وبودجه استان گیلان، ۱۳٦۸.

– آسایش، حسین؛ اصول وروشهای برنامه ریزی ناحیه‌ای؛ تهران: دانشگاه پیام نور، ۱۳۷۹.

– آسایش، حسین؛ اصول وروشهای برنامه ریزی روستایی؛ تهران:دانشگاه پیام نور، چاپ دوم، ۱۳۷٦.

– ازکیا، مصطفی؛ مقدمه‌ای بر جامعه شناسی توسعه روستایی؛ تهران:اطلاعات،۱۳۸٤.

– اصلاح عربانی، ابراهیم؛ کتاب گیلان؛ تهران: گروه پژوهشگران ایران، ۱۳۷٤.

– حسینی ابری، سید حسن؛ «طرح‌های هادی و پایداری روستایی»؛ مجموعه مقالات همایش پژوهشها و قابلیتهای علم جغرافیا در عرصه سازندگی، ۱۳۷۸.

– زیاری، کرامت ا... ؛ اصول و روشهای برنامه‌ریزی منطقه‌ای؛ یزد: دانشگاه یزد، ۱۳۷۸.

– سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۸۵

– فرهنگ جغرافیایی روستاهای کشور، شهرستان بندرانزلی؛ تهران: سازمان نقشه برداری کشور، چاپ اول، ۱۳۷۰.

– فرهنگ جغرافیایی شهرستان بندرانزلی؛ تهران: وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح، ۱۳۷۷.

– طالب، مهدی؛ مدیریت روستایی در ایران، تهران: دانشگاه تهران، چاپ چهارم، ۱۳۷۹.

– وحدانی تبار، حسن و شیخ الاسلامی، وحید؛ جغرافیای کامل ایران؛ تهران: شرکت چاپ و نشر ایران، ۱۳٦٦.

- www.mpo-g.ir

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-01]